

چگونه کلاس هنر خلاق داشته باشیم؟

آزاده دهقانی

دبیر هنر دوره راهنمایی قروه کردستان

اشاره

اقدام‌پژوهی یکی از فعالیت‌های مهم در حوزه آموزش است. که البته در حوزه آموزش هنر کمتر اتفاق افتاده است. اقدام‌پژوهی علاوه بر ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان و هنر جو کردن آنان، باعث توانمندسازی معلم و مکتوب شدن تجربه‌ها برای استفاده از آن‌ها در تولید اسناد علمی، تربیتی، فرهنگی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: اقدام‌پژوهی، خلاقیت، درس هنر، علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به زنگ هنر، مشارکت و تشویق

اهداف

خلاقیت نوعی توانایی است که تحت تأثیر عوامل متفاوت فردی و اجتماعی قرار دارد؛ عوامل فردی نیز از عوامل متفاوت اجتماعی، مانند خانواده و جو حاکم بر آن تأثیر می‌پذیرند. پس می‌توان گفت عوامل اجتماعی در خلاقیت نقش کلیدی دارند. اهداف من از این پژوهش شامل موارد زیر است.

۱. ایجاد کلاس هنری با نشاط و متفاوت با کلاس درس‌های دیگر در طول سال
۲. کشف استعدادها و توانایی‌های دانش‌آموزان در زمینه‌های گوناگون و شکوفایی آن‌ها در زنگ هنر
۳. به حداقل رساندن یا از بین بردن اضطراب و نگرانی ناشی از کسب نمره در والدین و دانش‌آموزان
۴. ایجاد رابطه صمیمی و دوستانه بین معلم و دانش‌آموزان در کلاس درس

۵. جلب رضایت والدین و دانش‌آموزان در پایان سال تحصیلی از آموخته‌های کلاس

۶. تقویت خودباوری دانش‌آموزان از طریق نمایش آثار آنان در نمایشگاهی به مناسبت هفته معلم.

توصیف وضعیت موجود و تشخیص مسئله

برای اولین بار کتاب جدیدالتألیف «فرهنگ و هنر» جایگزین کتاب هنر شده است و دانش‌آموزانی که کلاس ششم را پشت سر گذاشته‌اند و وارد پایه اول دوره متوسطه اول، یعنی کلاس هفتم می‌شوند، باید این کتاب را بخوانند. در مدرسه ما که مدرسه خاصی است، دانش‌آموزان در آزمون ورودی بالاترین امتیاز را کسب کرده‌اند و همگی دارای بنیه علمی بالا و تقریباً معدل ۲۰ هستند. با این حال، حجم این درس که در هفته ۲ ساعت آموزشی

را به خود اختصاص داده است، برایشان سنگین است. در ابتدای سال و با شروع تدریس این کتاب و گذشت چند جلسه، متوجه سنگینی جو حاکم بر کلاس شدم. در تماس‌های مکرر والدین با مدیر مدرسه و خودم، دریافتم که دانش‌آموزان درس فرهنگ و هنر را دوست ندارند و این ساعت برایشان با خستگی توأم است. چرا که تمرین‌هایشان را خودشان انجام نمی‌دادند و گاه مشاهده می‌کردم که با دادن دستمزد به هنرمندان شهر، کارهایی در حد حرفه‌ای ارائه می‌دادند. وقتی دلایل این کارشان را می‌پرسیدم، با پاسخ‌هایی از این دست مواجه می‌شدم: آخه نمره درس هنرم کم می‌شه، مامانم اگر نمره بیست نشه دعوا می‌کنه، این درس از ریاضی سخت‌تره، من این درسو دوست ندارم، هیچ کس در منزل نیست که به من کمک کنه، و... .

از همه دلایل مهم‌تر اینکه این دسته از دانش‌آموزان که در دوره ابتدایی بسیار مورد توجه معلمان و کادر آموزشی قرار داشته‌اند، در دوره متوسطه اول (راهنمایی)، به دلیل ناشناخته بودن با بی‌توجهی مواجه می‌شوند و این موضوع روی روحیات و میزان خلاقیتشان خیلی تأثیرگذار است. برای من - که حدود هشت سال است در این نوع مدارس به تدریس این درس مشغولم - مواجهه با این موضوعات خیلی سخت بود و با وجود تلاش فراوان خودم، هیچ علاقه و خلاقیتی از سوی دانش‌آموزان احساس نمی‌کردم. از خودم می‌پرسیدم: علل ناتوانی و بی‌رغبتی این دانش‌آموزان با استعداد و توانمند چیست؟ چگونه می‌توانم با به‌کارگیری شیوه‌ای مناسب، میزان خلاقیت و علاقه دانش‌آموزان را در درس فرهنگ و هنر افزایش دهم؟

جمع‌آوری اطلاعات (شواهد ۱)

به‌منظور اثبات وجود مشکل و به‌دنبال آن، حل این مسئله، نیاز میرمی به اطلاعات کافی و منطقی و مطالعه مقالات و صحبت با صاحب‌نظران و کارشناسان مرتبط با موضوع احساس می‌کردم. بنابراین، دانش‌آموزان پایه هفتم مدرسه و والدین آن‌ها، مدیر،

معاونان، مشاور مدرسه، مربی بهداشت و تعدادی از همکاران و صاحب‌نظران و کارشناسان مرتبط با موضوع را به‌عنوان منابع اصلی برای گردآوری اطلاعات در نظر گرفتم و نظرات هریک از آن‌ها را در جلسات جداگانه‌ای جویا می‌شدم و این نظرات را گردآوری کردم.

تجزیه و تحلیل و تفسیر اطلاعات

من و همکارانم اطلاعات جمع‌آوری شده را در نشست صمیمی به شیوه مشارکتی مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار دادیم. اهم علل به‌دست آمده از اطلاعات گردآوری شده عبارت بودند از:

- جایگزین کردن درس‌های دیگر در دوره ابتدایی با درس هنر؛
- تخصصی کار نکردن با دانش‌آموزان در دوره ابتدایی؛
- استفاده نکردن از دبیران و مربیان متخصص در زمینه‌های هنری؛
- خشک بودن کلاس هنر و بی‌توجهی به این درس؛
- مناسب نبودن فضای کلاس برای این درس در مدرسه؛
- بی‌توجهی به روش‌های جدید و نوین برای درس هنر در مدارس؛
- مشارکت‌پذیر نبودن معلمان در

- جریان تدریس در هنر؛
- ترس و اضطراب تلقین شده از سال‌های قبل؛
- نبود اعتمادبه‌نفس در دانش‌آموزان؛
- کم‌لطفی والدین نسبت به این درس برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان؛
- ترس از کم شدن نمره درس هنر؛
- استفاده از رقابت ناسالم بین دانش‌آموزان در زمینه خلاقیت. با توجه به موارد یاد شده، برای رفع این مشکلات تا حد امکان کوشیدم.

انتخاب راه جدید به‌صورت موقت

- برای از بین بردن ابهامات و با توجه به تجزیه و تحلیل اطلاعات، این بار از خود دانش‌آموزان در مورد چگونگی داشتن کلاسی خلاق و با نشاط نظرخواهی کردم. جواب‌هایی که دادند عبارت بودند از:
- استفاده از فضای خارج از کلاس درس برای زنگ هنر؛
- استفاده از موسیقی در کلاس در صورت امکان؛
- استفاده از تصویرهای متنوع در زمینه‌های هنری؛
- معرفی هنرمندان شهر در صورت امکان؛
- ...

بقیه گروه‌ها معرفی کرد که طرح بسیار جالبی بود. بعضی از گروه‌ها با گل‌های روی پارچه‌های متفاوت، گل‌دان زیبایی طراحی کردند و گروهی دیگر با وسایل دور ریختنی مثل پوست پسته و شانه تخم‌مرغ، گل‌های زیبایی خلق کردند. یک گروه هم نقش گل در سفره‌آرایی را به نمایش گذاشتند و با میوه‌ها گل‌های بسیار زیبایی پدید آوردند.

گردآوری اطلاعات (شواهد ۲)

بعد از اجرای جدید، مجدداً از افرادی که به نوعی از آن‌ها اطلاعات جمع‌آوری شده بود (والدین دانش‌آموزان)، از طریق پرسش‌های شفاهی و بحث و گفت‌وگو نظرخواهی شد و نمرات عملی و نتایج فعالیت‌های دانش‌آموزان نیز مورد ارزیابی قرار گرفت. از خود دانش‌آموزان نیز به صورت شفاهی و از طریق پرسش‌نامه در مورد این طرح و تأثیرات آن در میزان یادگیری، ایجاد علاقه، انگیزه و خلاقیت برای حاضر شدن و نشستن در کلاس نظرخواهی شد.

اجرای جشنواره آدم برفی، انداختن روزنامه و موکت در کف کلاس و آزادی عمل در نحوه نشستن تا احساس خستگی نکنند. در جریان تدریس و انجام فعالیت‌های عملی دانش‌آموزان اجازه داشتند، خاطرات زندگی و مدرسه‌شان را برای هم‌کلاسی‌ها تعریف کنند. نقش معلم در کلاس راهنما و برطرف‌کننده ابهامات بود و در جریان کارگروه‌ها متکلم وحده نبود. برخی برنامه‌های دیگر کلاس عبارت بودند از: معرفی هنرمندان معروف نام برده در کتاب درسی‌شان در ارتباط با درس‌ها و فرهنگ کشورمان به صورت اجرای نمایش زنده در کلاس، و انجام مباحث درسی و فعالیت‌های کتاب متناسب و مرتبط با فرهنگ بومی کشورمان. در بخش نقش گل‌ها، یکی از گروه‌ها به صورت فعالیت مشارکتی و کار عملی، گل‌های مناطق مختلف ایران را با خاصیت هر کدام روی نقشه ایران و

به جای اسم شهرها چیده بود و به

بر اساس این یافته‌ها، شیوه جدیدی برای تدریس درس هنر اتخاذ کردم که در ابتدا، دانش‌آموزان با آن مشکل داشتند. چرا که کلاس به صورت گروهی اداره می‌شد. البته چینش دانش‌آموزان با کلاس‌های درس‌های دیگر متفاوت شده بود. در هر جلسه این درس، فضای کلاس باید جدیدتر می‌شد تا فضای کلاس برایشان خسته‌کننده و تکراری نباشد. در ابتدای روش جدید، از موسیقی‌های سنتی و ملایم در کلاس استفاده می‌کردم اما کم‌کم دانش‌آموزانی که به هنر موسیقی علاقه‌مند بودند، توانایی و خلاقیتشان را در این زمینه با اجرای زنده فلوت، سه‌تار، تار، گیتار و... در کلاس به نمایش گذاشتند که در نتیجه آن، دانش‌آموزان بسیار راضی و خوش‌حال‌تر از گذشته شدند.

در هر جلسه، دانش‌آموزان در مکانی جدید در کنار هم گروهی‌هایشان قرار می‌گرفتند: در سالن خوابگاه روی فرش، در صورت خوب بودن هوا، حیاط مدرسه و فضای باز، در زمستان

در این مرحله نظر همکاران نیز خواسته شد. بررسی نظرات، نتایج فعالیت‌ها و کارهای عملی همگی حکایت از پیشرفت چشمگیر در خلاقیت و فعالیت‌های هنری داشتند که علت اساسی آن، بهره‌گیری از شیوه جدید تدریس بود.

ارزیابی از تأثیرات اقدام جدید و تعیین درجه اعتبار آن

نتایج به دست آمده باید مورد ارزیابی قرار می‌گرفتند تا اعتبار آن‌ها مشخص شود. بنابراین، به منظور اعتباربخشی به یافته‌ها و اطلاعات به دست آمده، نمرات دانش‌آموزان و نظرات همکاران، صاحب‌نظران و متخصصان تعلیم و تربیت، دانش‌آموزان و والدین آن‌ها، و مسئول و معاونان مدرسه مجدداً ارزیابی و بازنگری شدند. اسناد و مدارک موجود و به‌طور کلی، نتایج حاصل سودمند بودن این شیوه مشارکتی، گروهی و خلاقانه را به روشنی تأیید کردند و اعتبار لازم را به شواهد موجود بخشیدند.

نتایج اجرای طرح

● فعال بودن دانش‌آموزان در امر تدریس و یادگیری؛

● عملکرد معلم در نقش راهنما و هدایتگر فعالیت‌های بخش‌های گوناگون یادگیری؛

● کاهش ترس و اضطراب دانش‌آموزان برای حضور در کلاس هنر؛

● افزایش اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان؛

● برانگیختن دانش‌آموزان به اندیشیدن و دقت کردن؛

● ترغیب، دانش‌آموزان به استفاده از مهارت‌ها و خلاقیت‌هایشان، از طریق آرایش آگاهانه کلاس؛

● شکوفایی استعدادهاى دانش‌آموزان در نمایشگاهی به مناسبت هفته معلم که رئیس اداره شهرستان، و فرماندار و والدین دانش‌آموزان از آن بازدید کردند.

پیشنهادها

● استفاده از دبیران خلاق، مرتبط و متخصص برای تدریس درس هنر؛

● برگزاری دوره‌های آموزشی برای دبیران درس هنر و آشنایی آن‌ها با روش‌های نوین تدریس؛

● استفاده از مدرسان خلاق و با انگیزه برای تدریس در دوره‌های آموزش ضمن خدمت؛

● استفاده از موکت، روزنامه، و... به جای نیمکت برای نشستن در کلاس

هنر؛

● ترغیب دانش‌آموزان به تعریف خاطره و داستان در کلاس؛

● طرح سؤالات بحث‌برانگیز در حین تدریس؛

● بهره‌گیری از روش بحث و گفت‌وگو؛

● احترام به نظرات، عقاید و پیشنهادهاى دانش‌آموزان؛

● ایجاد و تقویت روحیه تحقیق و جست‌وجو در دانش‌آموزان؛

● تقویت اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان؛

● کمک به دانش‌آموزان برای درک ارتباط مسائل درسی با واقعیت‌های زندگی؛

● استفاده از وسایل کمک‌آموزشی تا حد امکان.

منابع

۱. مک نیف، جین، یاملا لوماکس و جک وایتهد؛ اقدام‌پژوهی. ترجمه محمد رضا آهنجیانی. انتشارات رشد. تهران، بی‌تا.
۲. سیف، حسین؛ (۱۳۷۴). بررسی تأثیر نقاشی به روش باز در پرورش خلاقیت کودکان.
۳. فضلی‌خانی، منوچهر؛ روش‌های فعال تدریس (راهنمای معلم، ج ۳). وزارت آموزش و پرورش، معاونت پرورشی. تهران. ۱۳۷۹.
۴. قاسمی پویا، اقبال؛ راهنمای معلمان پژوهنده. پژوهشکده تعلیم و تربیت، کاج، ۱۳۸۳.
۵. فصلنامه آموزشی - تحلیلی رشد آموزش هنر، تابستان ۱۳۹۱.